

Н. М. КАПАЦИНА (викладач),
К. І. ПРИХОДЧЕНКО (д-р пед. наук, проф.)
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ВНЗ ПРИ СТВОРЕННІ ТВОРЧОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті висвітлено проблему інтерактивних методів навчання, їх застосування при створенні творчого освітньо-виховного середовища. Також наведені дефініції «творче освітньо-виховне середовище» та «методи навчання». Створення творчого освітньо-виховного середовища є нагальною проблемою сьогодення у зв'язку з падінням духовності в нашому суспільстві, зміщенням ціннісних пріоритетів, падінням рівня знань випускників ВНЗ та їх неспроможністю до ведення діалогу на професійні теми, відірваністю отриманих знань від виробничої дійсності. Розглянуті методи частково були застосовані на практиці при вивченні англійської мови у негуманітарному ВНЗ.

Ключові слова: *творче освітньо-виховне середовище, інтерактивні методи навчання, комунікативні здібності, толерантність, самовдосконалення.*

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З приводу методів навчання вже досить багато сказано та написано, та в цій статті буде виокремлено ті методи, які, на думку авторів, допоможуть створити творче освітньо-виховне середовище у ВНЗ. Зробити освіту більш заохочувальною, не відірваною від реалій та потреб сучасного суспільства є першорядною задачею для всіх задіяних в навчально-виховному процесі. Про це наголошують Конституція України (1991); Закони України «Про вищу освіту» (2002); «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002).

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемі створення творчого освітньо-виховного середовища надається увага у роботах А.Кузминського, О.Пометун, Л.Пирожниченко, А.Макаренко та інших [1-4]. Розвиток особистості та мотивації до самовдосконалення розглядається у роботах В.Докучаєвої, І.Зязюна, Б.Бим-Бада, Ю.Мануйлова, В.Корнетова [5-9]. Дефініції «методи навчання» присвячені роботи дидактів М. Фіцули та А.Кузминського [1, с.10]. Недоліки інтерактивних методів та їх застосування висвітлює С.Грабовська [11]. Слід також вказати, що дослідниця О.Степанова вивчала безпосередньо інтерактивне науково-навчальне середовище університетів [12]. В.Будак, В.Кулешова при вивченні проблеми «середовище» роблять акцент на сучасних інтегративних процесах у вищому навчальному закладі, в якому формується гуманітарно-технічна еліта нашого суспільства. Науковцями звертається увага на таку освітню складову, як науково-дослідницька робота студентів [12,13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Формування творчого освітньо-виховного середовища у ВНЗ, методи навчання, які допомагають створити це середовище у групі студентського колективу, методи заохочення студента до самостійної роботи та зростання мотивації у навчанні і є частиною загальної проблеми покращення рівня освіти у ВНЗ, якій присвячено цю статтю.

Формулювання цілей статті. Мета статті – з'ясувати, наскільки доцільним є впровадження інтерактивних методів навчання при створенні творчого освітньо-виховного середовища у ВНЗ. Адже у системі прийомів активізації розумової діяльності у ньому провідне місце займають домінування питань проблемно-пошукового характеру над питаннями репродуктивної спрямованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо за необхідне почати з визначення термінів «метод навчання», «метод учіння» та «творче освітньо-виховне середовище». За М.Фіцулою, метод навчання – це «спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей. Метод учіння – спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, уміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі» [10, с.105]. З цих пояснень зрозуміло, що методи навчання та методи учіння нерозривно зв'язані між собою. Їх неможливо розглядати поодиночі.

Що ж таке «творче освітньо-виховне середовище»? Це поняття було досліджено С.Савченком, В.Докучаєвою, Ю.Мануйловим та іншими. На їх погляд, це «середовище» або «життєвий простір», в якому відбувається професійне та особистісне становлення індивіда, розвиток його творчих здібностей, розумової та пізнавальної діяльності, спроможності до самостійної роботи. А.Фурман, Б.Ельконін, А.Валицька називають розвиваюче освітнє середовище таким, яке відтворює в змісті освітніх програм модель культури в процесах її історичного розвитку. П.Підкасистий, І.Бех у своїх дослідженнях наголошують на тому, що самостійна робота, тобто знання, здобуті в активній пізнавальній діяльності, привнесе більше у скарбницю знань індивіда [10, с.4].

Але ж як сформувані творче освітньо-виховне середовище, зокрема у ВНЗ? Вищі учбові заклади формують компетентнісні навички у студентів; віддається перевага вивченню загальних технічних та гуманітарних дисциплін за допомогою формальних методів навчання, що в свою чергу не сприяє розвитку креативного, критичного, аналітичного підходу до вирішення поставлених задач, як таких, що сприяють розвитку творчих якостей студентів. На більшість студентів після закінчення ВНЗ очікує проблема неспроможності до самостійної роботи, до роботи у команді, до розв'язання виробничих задач нестандартно, креативно. Окрім цього, випускник є зовсім непідготовленим до зустрічі з виробничим процесом через відірваність його (студента) атрибутів та компетентності від сьогоденних потреб виробництва.

Одним із шляхів подолання цієї проблеми може виступати зміна підходу до навчання у ВНЗ. Необхідно змінити формалізовані методи навчання на інтерактивні. Суттєвою відмінністю інтерактивного навчання від методів, які традиційно застосовуються, є:

- оперативна зміна темпу подання навчального матеріалу;
- форми надання виучуваних тем;
- модифікація змісту навчання;
- діалогічність спілкування;
- забезпечення можливості коригування змісту спільної діяльності викладача і студента;
- обов'язковий аналіз результатів проведеної роботи як наслідок діалогу суб'єктів діяльності.

Зрозуміло, формальні методи навчання нічим не можна замінити на початковому етапі вивчення матеріалу, але далі потрібно розглядати цей матеріал через призму проблематики, інтерактивності, додаткової самостійної роботи. Проблематичне та інтерактивне навчання потребує від педагога достатньої педагогічної майстерності для створення відповідної атмосфери при виконанні проблемних та інтерактивних завдань, для стимуляції пізнавальної діяльності студента (за допомогою заохочення до вивчення чогось нового, прояву зацікавленості до особистості студента, створення атмосфери конкурентоспроможності, достойного оцінювання зробленої самостійно роботи, інтенсифікації процесу навчання).

Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня-студента, а й на його почуття, волю (дії, практику) [4,2]. Результати цих досліджень були відображені в схемі, що отримала назву «піраміда навчання».

Лекція – 5% засвоєння

Читання – 10% засвоєння

Відео/аудіо матеріали – 20 % засвоєння

Демонстрація – 30 % засвоєння

Дискусійні групи – 50% засвоєння

Практика через дію – 75% засвоєння

Навчання інших / застосування отриманих знань відразу ж – 90% засвоєння.

Ця піраміда демонструє, що найбільший відсоток засвоєння матеріалу відбувається при безпосередньому контакті або взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. Цей же факт підтверджує і І.Бех. При викладанні за допомогою таких методів навчання, як дискусія, робота у невеликих групах, тріадах, мозковий штурм, створення проектів реалізується не тільки процес навчання, процес пізнання, але і процес виховання. Останній відбувається через засвоєння навичок спілкування, освоєння основ толерантного відношення до співбесідника, його думки. Таким чином, студент вчиться сприймати чужі думки та відстоювати свою точку зору, не пригнічуючи при цьому свого опонента, варіювати свої рішення в ході дискусії, прислуховуватися до іншої точки зору, розкривати нові кути погляду на поставлену проблему, спілкуватися за професійними темами.

Метод мозкового штурму (синектика). Цей метод утвердився у США у 60-х роках минулого сторіччя. Він базується на груповому вирішенні поставленої проблеми через висловлення різних ідей на проблематичне питання. Чим більше способів рішення передбачається, тим більше можливостей до незвичайного, часом неочікуваного висновку. Синектика вчить творчому підходу до проблеми та її розгляду з різних кутів, допомагає розвитку нестандартного мислення, розвиває швидкість генерації ідей, роботу у команді. Через цілепокладання відбувається постійне повернення до дидактичної мети на всіх етапах осмислення студентами навчальної інформації, усвідомленого її засвоєння, що сприяє зростанню інтересу спочатку до вивчення програмної теми, а згодом до предмета в цілому.

Метод дискусії. Існує багато форм проведення дискусії («круглий стіл», «засідання», «дебати», «техніка акваріуму» тощо), та головне викладачеві, як координатору процесу диспуту, точно поставити проблему, вести дискусію у вірному напрямку та уникнути псевдообговорення питання. Студентам цей метод іде на користь як такий, що допомагає виробити творчий підхід до розв'язання проблеми, взаємодіяти у процесі обговорення питання, робить акцент на презентації своєї точки зору.

Рольові та ділові ігри. Гра у будь-якому віці сприяє зниженню напруженості, створює неформальну атмосферу та стимулює пізнавальну діяльність студента, передбачає момент змагання. Дидактична гра – це гра за правилами, які заздалегідь обговорюються та встановлюються. Ділова гра – це імітаційно змодельована ситуація, наприклад, на виробництві, яка проходить з чітко розподіленими ролями та імітує проблеми, з якими студент потім може зіткнутися у своїй професійній діяльності. Цей метод вводить студентів у ігрове моделювання явищ, що вивчаються, та надає їм життєвого досвіду. Рольова гра імітує реальність шляхом проживання ситуацій у ролі та в подальшому застосування набутого досвіду у життєвих ситуаціях. Вона неначе сприяє життєвій самотворчості індивіда. Бачачи для себе реальну розвиваючу перспективу участі у рольових іграх, студенти з більшим бажанням беруться за роботу в розігруванні тих чи інших ситуацій, що, згідно з пірамідою навченості, дає до 75% засвоєння програмного матеріалу.

Метод проєктів. Цей метод є письмовим та потребує самостійної підготовки заздалегідь на відміну від вищезазначених. Він розвиває логічне мислення, навички стилістичного формулювання своєї думки, вимагає обдумування питання, вивчення його з різних сторін, формує дослідницькі навички у студентів та сприяє обґрунтуванню власної робочої теорії. Виконання проєктів є корисним, оскільки

- дає студентам практичні навички в організації власної діяльності;
- сприяє плануванню часу і роботі за визначеним графіком;
- уможливорює під наглядом викладача контролювати поетапно виконане завдання;
- надає педагогу функцію фацилітатора, тобто управлінця, наставника, а якщо потрібно і співвиконавця вирішуваного завдання на якомусь найскладнішому етапі, без якого неможливо рухатися далі;
- створює умови для співпраці студентів один з одним, в такий спосіб самостверджуючись в навчальній групі, колективі;
- допомагає набути навичок публічного виступу.

Метод занурення. Досить дискусивний метод, в основі якого лежить теорія про занурення молодого спеціаліста у групу студентів-першокурсників. Роль молодого педагога, користуючись неформальними ситуаціями, ділитися знаннями зі своїми «однорічниками», стимулювати їх потяг до знань, сприяти росту їх пізнавальної діяльності та мотивації до вчення, до самостійної роботи. Взагалі, метод навчання «навчаючого» «навчаючим» є доцільним. Можна запропонувати його інваріант: здібному студенту пропонується створити проєкт за новою темою, з тим, щоб він потім передав свої знання всій групі студентів, виступаючи в ролі педагога. Застосування педагогом зазначеної методики підвищує якість осмислення студентами навчального матеріалу, сприяє його трансформації, самоосмислення, саморозвитку і, як результат, самореалізації. Бо якщо розглянути піраміду навченості, то застосований метод дає найефективніший результат – до 90% засвоєння матеріалу. А це найкращий результат використання з усіх можливих методик при вивченні навчальної дисципліни.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Всі названі методи мають переваги над формальним навчанням, але у них є і свої недоліки. Перш за все, групова форма роботи не є самоціллю освітньо-виховного процесу. Вона, звісно ж, урізноманітнює роботу викладача, потребує від нього неабиякої педагогічної майстерності,

любові до свого предмета та досконалих знань з дисципліни. Більше того, ці методи вимагають від викладача змінити ставлення до своєї ролі керівника освітнього процесу. Іншою проблемою впровадження таких методів є пасивність студентів, низький рівень вмотивованості, небажання займатися самовдосконаленням [11, с.171]. Створення творчого освітньо-виховного середовища на заняттях, на нашу думку, буде сприяти особистісному росту студента (впевненість у собі та здобутих знаннях, вміння відстоювати свою точку зору, в той же час толерантність до опонентів), покращенню рівня оволодіння дисципліною, зростанню мотивації студентів та покращенню їх реакції на розробку запропонованих проблемних питань як самостійно, так і в робочих групах; що, в свою чергу, має відобразитися на вмінні застосовувати комунікативні, дослідницькі навички, отримані в процесі навчання. Використання інтерактивних методів у навчально-виховному процесі сприяє:

- встановленню дружньої атмосфери та взаємозв'язків між учасниками творчого освітньо-виховного середовища;
- заохоченню викладачем студентів до співпраці;
- залученню кожного навчаючого до роботи через виконання певної логіки завдання;
- отриманню слабшими студентами допомоги від більш сильних;
- використанню знань і досвіду, набутого раніше;
- орієнтації на успіх та інтелектуальну спроможність.

Список використаної літератури

1. Кузминський А.І. Педагогіка вищої школи Навчальний посібник / А.І. Кузминський. - К.: Знання, 2005. - 486 с.
2. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пирожченко. - К.: Видавництво А.С.К., 2004. - С. 7, 11, 19.
3. Приходченко К.І. Педагогічні основи формування творчого освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх навчальних закладах гуманітарного профілю: автореферат / К.І. Приходченко. - Луганськ, 2008 – 45 с.
4. Сучасні освітні технології у вищій школі: матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 1-2 листопада 2007 року): тези доповідей. Ч. 2 / відп. ред. А.А. Мазаракі. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 259 с.
5. Докучаєва В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі: монографія / В. Докучаєва. – Луганськ: Альма-матер, 2005 – 304 с.
6. Зязюн І. Освітні технології у вимірі педагогічної рефлексії / І. Зязюн // Світло. – 1996. – № 1 – С. 5.
7. Бим-Бад Б.М. Обучение и воспитание через непосредственную среду: теория и практика / Б.М. Бим-Бад // Труды кафедры педагогики, истории образования и педагогической антропологии университета РАО. – 2001. – №3. – С. 28-48.
8. Мануйлов Ю.С. Средовый подход в воспитании / Ю.С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – № 7 – С. 17-24.
9. Корнетов В. Педагогическая среда: потенциал и проектирование / В. Корнетов // Школьные технологии. – 2006. - №3. – С. 23-32.
10. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / М.М. Фіцула. – Київ: «Академвидав», 2006. – 352 с.
11. Грабовська С. Л. Інтерактивне навчання у вузі: проблеми і перспективи / С. Л. Грабовська // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип. 15. – 4.2. – С. 171-176.
12. Степанова О.Г. Особливості створення інтерактивного науково-навчального середовища в університетській системі освіти / О.Г. Степанова; за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНСЬКОГО // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. – 2008. – Вип.18(22). – С. 243-252.
13. Будак В.Д. Міжкультурне середовище університету як чинник сучасних інтеграційних процесів / В.Д. Будак // Науковий вісник Миколаївського державного університету В.О.Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки». – 2001. – Т.1, вип.32. – С. 23-25.
14. Кулешова В.В. Сутність поняття «освітнє середовище» у вищому навчальному закладі / В.В. Кулешова // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: зб. наук. пр. – 2008. – С. 239-251.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2013

Методы обучения при формировании творческой образовательно-воспитательной среды

В данной статье освещена проблема введения интерактивных методов обучения, их применение при формировании творческой учебно-воспитательной среды. Также даны определения терминам «творческая учебно-воспитательная среда» и «методы обучения». Формирование творческой учебно-воспитательной среды является насущной проблемой современности в связи с падением духовности в нашем обществе, смещением ценностных приоритетов, падением уровня знаний выпускников ВУЗов и их неумением вести диалог на профессиональном уровне, оторванностью полученных знаний от требований производства. Рассмотренные в статье методы были частично применены на практике при проведении занятий по английскому языку в неязыковом ВУЗе.

Ключевые слова: *творческая образовательно-воспитательная среда, интерактивные методы обучения, коммуникативные способности, толерантность, самосовершенствование.*

N. Kapatsina, K. Prychodchenko

Donetsk National Technical University

Methods of Teaching while Forming the Creative Educational Environment

This article is devoted to the problem of forming creative educational environment in Technical Universities as well as to the changes in teaching strategies. Lately the shifts in moral values, default in morality and at the same time the decrease in the students' level of knowledge have been observed, there surely appeared the need in changes which would affect teaching methods and strategies.

At the first passage you can find the definitions for the terms "method of teaching" and "creative educational environment".

Here, it is necessary to point out what is meant by forming the creative educational environment. The person comes to the higher educational institution to learn and experience something new. It is understood that not only studying covers that experience, but interacting with the peers, teachers, strange surroundings.

While forming the creative educational environment at the classes it is necessary not only to pay attention to the technical knowledge but also to the students' ability to interact, to stand their grounds, to tolerate other points of view, to work individually. For both the individual work and active participation in creative multi-purpose tasks students should be highly motivated to cope with the additional material needed for the successful interaction. That can appear to be a problem for the teacher. More than that, to organize such activities as projects, discussions of various types, and the implementation of deepening method requires much efforts and proficiency from the teachers. Each of the mentioned methods is shortly described in this article.

In conclusion, the authors state that forming the creative educational environment represents the mutual problem for students and their teachers. Not all teachers would like to change their teaching methods as they are more time-consuming and effort-demanding. Besides, interactive methods of teaching can not be used throughout the whole schooling schedule, more formal methods are better at the initial step when new material is introduced. At the end it should be noted that the teachers' tasks are to motivate students on creative work, to get them more interested in learning new material, to prevent them from being passive.

Key words: *creative educational environment, interactive methods of teaching, communicative skills, being tolerant, self-perfection.*